

עוד על התפתחות מבני הרפת בישראל

רענן וולקני

מרדכי מלען טרח לשרטט בחוברת 9 של "חקר ומעש" (עמ' 69–83) את ההשתלשלות של התפתחות המבנים במשק החלב. אין ספק, שבמספר עמודים אי-אפשר לתת תמונה מושלמת ללא חריגות מהמוקדם ומהמאוחר. עם זאת ברצוני, כמי שהיה מעורב שנים רבות בנושא זה, ל"תקן" במקצת את הכתוב.

לעמ' 69: במושבות של העליה הראשונה – גדרה, עקרון, בת שלמה, חוות בן-שמן (כיום מכון וולקני) – ורבות אחרות נבנו רפתות בנוסח אירופה ואין ביניהן ולא כלום לבין הרפתות של הפלאחים הערביים, שלהם היה מספר קטן של פרות שהוחזקו במבנה פשוט ליד המגורים או בחלק מהמגורים. במושבות הדרום ליד רחובות וברחובות היו המבנים כמעט אטומים. אבוסים ליד הקיר, קשירה בשרשרת ורצפת אדמה מוקשית. מבנים כאלה היו גם בסוף שנות ה-40, כשהנהגנו בהם הזרעה מלאכותית. נכון שהיו מבנים מושלמים יותר שהועתקו ב-1910 בערך מהחקלאים במושבות הגרמניות, בעיקר מוילהלמה, גם בחוות בן-שמן של ההסתדרות הציונית, שהיו די דומים למבנים שהקימה לאחר מכן מחלקת ההתישבות של ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית.

צריך לזכור, שברפתות אלה, לרבות מקוה ישראל, הוחזקו פרות ושוורים גם לעבודה. רפתות מהסוג שנבנו במחצית שנות ה-20 ועד

סוף שנות ה-30 – רפת עם עליית-גג לשחת ולקש – הועתקו מצפון ארה"ב וגם מאירופה. רפתות אחרות ללא עליית-גג בצירוף מתבן הועתקו מארה"ב ולמרבית הצער דוקא מאזורים קרים. ב-1935, עם שובם של יהונתן מגנס ז"ל והחתום מטה מלימודיהם בקליפורניה, הוחלט בתחנת הנסיונות שהיתה בחצר הפקולטה ברחובות, לסטות מהשיטה הקיימת ולאמץ את השיטה הקליפורנית (אמריקאית) שחלק ממנה כבר נבנה לפי תוכניות ששלחנו לקב' גבע ב-1933. העיקרון היה: סככות פתוחות או מוגנות בתריסים וביתן חליבה וכפי שציין מלען, גם במטרה להרבות בזבל אורגני שהיה לו ביקוש רב באזור הפרדסים. הסככה הראשונה הוקמה ב-1935 בחצר הפקולטה לחקלאות למגינת ליבם של באי-כוח התאחדות מגדלי הבקר ושל מדריכים מומחים רבים אחרים, לרבות וטרינרים שלחמו ככל יכולתם נגד הרעיון של החזקת פרות בסככות פתוחות ונגד הפרדת המגורים ממקום החליבה. כרפת חליבה, מצויידת במכונות חליבה אלפא-לאואל ניידת, הראשונה בארץ שהותקנה ב-1935, שימש חלק קטן של הרפת שאיכסנה לפני כן 30 פרות ו-30 עגלות. ב-1939, בפרוץ מלחמת העולם השנייה, הועבר העדר מרחובות לחוות מרדכי (קובבה) ממערב לעיינות, בה עבד זמן מה גם מלען. למקום זה הועברה הסככה מרחובות שהוסף לה ביתן חליבה מחודש ובו 16 פרות שנחלבו במכונה ניידת, חדר לקירור החלב ולניקוי מכונת

השדה) בדבר אי-הכדאיות ואי-ההכרח בזבל אורגני. ואמנם, כמה מאתנו לרבות ד"ר י. קלי נרתמו לבחינת התאמת הטפחות. תחילה הוכנו מספר דגמים מבטון וגם מעץ. עוד אנו עוסקים בבדיקה צצו מתכננים נוספים והציעו טפחות (פצמים), מפצמות שונות ומשונות, לרבות כאלה שניתנים להרמה כדי להקל על הוצאת הזבל.

עד מהרה למדנו, כי בהעדר רפד הזבל הפך נזלי ומכאן הפיתוחים של דרכי שאיבתו למיכל ופזרונו במישרים בשדות. הפרטים מכאן ואילך ידועים לרוב הבוקרים. הבעד ונגד הפצמים הביאו לפיתוחים שונים כפי שציין מלען.

כסיכום הייתי מציין, שתודות לסככות שלחמנו על הקמתן שונה משק החלב ללא הכר ועקת החום הן לבקר והן לעובדים שהיתה מנת חלקנו בקיץ במבנים הישנים כמעט נעלמה ומכל מקום, פחתה מאד. ראוי לציין את אפשרויות מיכון ההזנה והטיפול בפרש, שהיוו מכשול במבני הבטון הצרים.

עמ' 70: לי לא זכור ש"רחצו את כל הרפת מדי יום ביומו". הרפתות היו מלוכלכות ומזוהמות לבושתנו הרבה.

אשר למכונות החליבה, תוספת קצרה. אמונים בחליבת מכונה וכמי שסבלו כאבי תופת בידיים כתוצאה מחליבת הפרות ביד, הצענו מגנס ואני להנהיג חליבה מכנית ברפת תחנת הנסיונות ברחובות. בעידוד מר יוסף קליבנר (עמיעד) ז"ל רכשנו מכונה ניידת שהותקנה ברפת במו ידינו. ההסתייגות והביקורת מפי מומחים, לרבות הווטרנר שעבד ברפת שלנו, היו גדולות, חריפות ותוקפניות. ואנחנו בשלנו, חרף קשיים לא מעטים ותודות לתרומתו של אפרים גוזמן ז"ל, שייצג את אלפא-לאואל, החלנו בחליבה מיכנית והמשכנו עד לאמצע שנות מלחמת העולם השנייה, שאז לא ניתן היה להשיג חלקי חילוף. החליבה במכונה חודשה מיד עם השגת חלקי החילוף. הראשונים שהלכו בעקבותינו היו רפתני קרית-ענבים. לדאבונו התוצאות שם היו גרועות ולא כאן המקום לנתח הסיבות לכך. נוצר מצב

החליבה, תאים למזון מרוכז וסככת המלטה ל-2 פרות.

דגם זה תוכנן ב-1937 ואומץ על ידי המחלקה הטכנית של הסוכנות. לראשונה הקימה הסוכנות, חרף מחאות נמרצות של באי-כח ההתאחדות, מספר מתקנים שכללו סככה ורפת חליבה (בכפר-מנחם, קב' יבנה, דורות, מסילות, אילון ועוד). לדאבוני, הסוכנות קיצצה ולכן במידת-מה חיבלה בביצוע ובקליטת שיטת מבנים זו בכך, שהמבנים היו מאיכות לא טובה וביתן החליבה בקושי הספיק להכיל הפרות והעובדים. ישועה לסככות באה למרבה השמחה, ממתנגדן העיקרי, א. שמאראגד ז"ל, שחזר מרכישת פרות בארה"ב ושוכנע, שהמבנים המקובלים בארץ עד אז היו במקרים רבים מכשול לקידום גידול הבקר, בעיקר בעמק הירדן ובשפלת החוף. עם שינוי הגישה של ההתאחדות פרצו הסככות בכל חלקי הארץ לרבות הרי יהודה ומאז הן מהוות את המבנים הבסיסיים. כדרך הטבע חלו אף בהם שינויים מפליגים, שחלקם מובאים במפורט על ידי מלען. אני רוצה להתייחס לפצמים. המחשבה להתקין פצמים התעוררה בתחילת שנות ה-60 וזה סיפור המעשה.

במרכז וולקני הוקמו סככות חדשות וכרגיל באותה תקופה ניתנה תשומת-לב רבה לייצור זבל אורגני. הגורל רצה, שתהייה מספר שנות בצורת עוקבות וקש לריפוד לא הספיק, כך שהפרות היו מתבוססות ברפש עד לעטינייהן. ניקוי הפטמות, שלא לדבר על זוהמת הגוף, היתה משימה בלתי אפשרית ומובן שהדבר התבטא באיכות החלב, גם בגלל צריכת מזון מוגבלת מחמת קושי ההליכה בזבל וביזבוז אנרגיה. רצה הגורל, ששר החקלאות דאז משה דיין ז"ל בא לביקור. כרגיל, כשבאה אישיות אפילו פחות חשובה עושים הכל כדי שהמשק ייראה יפה ומסודר. הפעם החלטתי, שמשה דיין המכיר את הבוץ מנהלל יחזה במצב העגום לאמיתו וכך היה. לשאלתו ובכן מה הלאה? הצענו לבדוק החזקת פרות נוסח עופות, חזירים וכבשים, היינו, טפחות (כך נקראו אז פסי בטון). כבר אז הגענו למסקנה (הדים לה בחוברת

משוכללת יותר לפרות חולבות ב־1935 בתחנת הנסיונות (חצר הפקולטה). ב־1939 מבנה מושלם יותר בחוות מרדכי (קובבה). בין 1938 ל־1947 סככות ובתי חליבה בידיים במספר משקים בכל חלקי הארץ, כאשר המקימה היא הסוכנות היהודית, המהנדס מטריקין וחבריו. לאחר מלחמת הקוממיות נפרצו הסככים וכמעט כל גוף מתכנן בתנועות הקיבוצים פיתח מודלים לסככות וביתני חליבה משלו. לציון מיוחד ראוי מאיר מיטלמן ז"ל מקב' מעברות. המושבים נכנסו למהלך זה באיחור רב. אבל, כיום אינם מפגרים במאומה אחרי הקיבוצים בנושא המבנים, החליבה, מיכון ההזנה ואיכותה. טפחות (פצמים) בסוף שנות ה־50 תחילת שנות ה־60 מחמת מחסור ברפד והעדר צורך בזבל אורגני. בערך באותו זמן התקין ביוזמתו הבלעדית המושבניק גולן, אם זכרוני אינו בוגד בי, מתל־עדשים רצפת טפחות מעץ לבני בקר. מכונות חליבה וביתני חליבה, הראשון ב־1935 בתחנת הנסיונות (מכון וולקני) בחצר הפקולטה ברחובות. רכישת שתי מערכות וכשלון בקרית ענבים, תעוזה והצלחה חלקית ודחיפה להכנסה מחודשת של החליבה המכנית תודות לש. גל (וגשל) מגבעת־חיים ולדודסון וחבריו מניר־דוד.

תיקון טעות

בחוברת מס' 9 של "חקר ומעש", בעמוד 72 בטור השמאלי למטה, הכיתוב לתמונה אומר שהקרונית הקוצבת מ"מ היא מתוצרת יפעת. טעות! היא מתוצרת אפיקים – ועם הקוראים הסליחה!

שחזק את דברי המתנגדים המושבעים ולכן לא נרכשו יותר מכונות חליבה. איזה מגרעות לא נמנו בחליבה מכנית? בינינו חיים עדיין בוקרים, שהגיעו לגיל מופלג ופעילים בשטח, שטענו כי המכונה תוציא דם ולא חלב ופגעים רבים אחרים. צריך להודות לשלמה גל מגבעת חיים, שהעז חרף הביקורת והתוצאות השליליות בקרית־ענבים לרכוש את שרידי מכונת החליבה של קרית ענבים וכן לדודסון וחבריו מניר־דוד, שרכשו את היחידה הקטנה מאותו משק ובכך פתחו מחדש בסוף שנות ה־40 את החליבה המכנית. תודות להעזתם ושוב תודות לביקורו של א. שמאראגד ז"ל בארה"ב קיבלה החליבה המכנית תנופה וביקוש, שממשלת ישראל לא יכלה לעמוד בהקצאת דולרים למילוי הביקוש. במשך שנים התקיימה ועדה שהקצתה מתקני חליבה וחלקי חילוף לפי שיקולים שונים, תחילה לקיבוצים ומאוחר יותר גם למושבים. אם מכונת החליבה נקלטה הפעם ביתר הצלחה מבעבר יש להודות למספר בוקרים: יעקב מרקס וחנן נוימרק מתחנת הנסיונות, שהתנדבו להדריך מספר משקים, שנים אחדות לאחר מכן לחי הברון, שתודות לו מתבצעת החליבה ברמה נאותה עד היום.

מדוע הנהגנו מכונות החליבה מתוצרת אלפא־לאואל ודה־לאואל ומה חלקו החיובי של משרד החקלאות המנדטורי? את התשובה תמצאו בהקדמה לספרו של חי הברון וב"השדה", סיפור מעניין כשלעצמו ואולי נעלה אותו פעם נוספת בהזדמנות אחרת.

ולסיכום: סככה ראשונה בגבע ב־1933 לפי דגמים ששלחנו מקליפורניה. סככה שנייה,

כריכת חוברות "משק הבקר והחלב"

כמו בשנה שעברה, אנו מתכוונים להוציא בכרך אחד את חוברות "משק הבקר והחלב" של שנה שלמה, מס' 206–211 וחוברת "חקר ומעש" מס' 9, ביחד עם חוברת הסיכומים של ביקורת החלב והדו"ח המקצועי, לכשזו תהיה מוכנה. היות ומעתה ייכללו בכרך כל החוברות שהופיעו במשך השנה, בתוספת הסיכומים המתיחסים לאותה השנה, מכאן ואילך יסומן כל כרך על פי השנה האזרחית – הפעם 1987 – ולא לפי מספרי החוברות שבו. החברים המעוניינים בכריכת חוברותיהם מתבקשים לשלחן אלינו בהקדם האפשרי, על מנת שנוכל לרכז מספר גדול יותר של כריכות ובזה להזיל עלותן.

המערכת